

Последната прозорска жирафа - Сlikовен речник за петгодишници и постари (извадоци)

Прозорската жирафа беше сликовница од којашто учевме да читаме кога не знаевме како се чита. Веќе по малку читав, но тоа сепак морав да го учам, затоа што училиштето затоа и постои. Прозорската жирафа ни го откриваше светот по азбучен редослед. Се си имаше рима и значење, и симболично и секојдневно. Од таа сликовница научивме дека сонцето изгрева на исток, дека нашите срца се на лево, дека великата Октомвриска револуција била во ноември, и дека светлината влегува низ прозорецот, дури и кога е затворен. Прозорската жирафа беше преполна со седмоглави ламји, самовили, ѓаволи и принцови, и ни кажуваше дека тие не постојат. Запомнив четири вида змејови коишто не постојат, а и три принца. Слог по слог, прозорската жирафа не учеше да читаме меѓу редови. Ја земавме здраво за готово, како мечето на ТВ пред спиење. Никој не помислуваше да се сомнева во неа. Прозорската жирафа беше прозорска жирафа. Прозорската жирафа е моето детство, собата за преслекување, основно образование; а растеше постојано, секогаш влегувајќи во подобро доба, меко диктаторство, мојата домашна задача, мојата невиност, мојата генерација. Прозорската жирафа е книга, а јас бев еден од ликовите. Дваесет години подоцна, кога ме запрашаа, сфатив дека првите и последните зборови, алфа и омега, се прозорец и жирафа1F... Да. Прозорецот е почеток, светлината влегува низ прозорецот, жирафата е крај на бескрајноста, надреализам, огнени жирафи, вечно ќе живееме! Еден лексикон што го содржи она што било изоставено.

Париз си има своја жирафа. Ја видов на разгледница. Таа се вика I-fell-tower (се чита Ај фил тауер = чувствувам кула, кула што чувствува, заб. прев.). Жофи Брунер ми ја прати откако со родителите избега во Франција, па после учеше да чита од француски буквар. I-fell-tower има долг врат, четири нозе, и ужасно многу прозорци. Тоа е и жирафа и прозорец едновременно, а има и убаво име, возбуда и ветување собрани во едно, ветувањето за ненадеен скок, конечниот раскин со погледот од жабја перспектива, којшто експресниот лифт во внатрешноста го деградира на ниво на технолошко прашање. Жофи и самата по малку личеше на жирафа, освен што немаше ни прозорец ни експресен лифт во себе. Експресниот лифт ми беше в грло кога таа, со нејзините кибритчести нозе, потскокнуваше кон мојата клупа и ми даваше да ја помирисам нејзината миризлива гумичка. Ја минав целата ноќ во екстаза на вежбање слогови. Буквите надоаѓаа кон мене како мачји очи на темен пат. Следниот ден, Жофи избега. Нашиот учител ни кажа, дека неочекувано морале да заминат. Можеше да рече "откинати во цутот на младоста", како што тоа го правеа водачите на Партијата. Миризливата гумичка остави неизбришлив траг во моето срце. Подоцна откривме дека воопшто не бил празник кога таа ја прати I-fell-tower како замена за неа самата, којашто беше токму како прозорска жирафа, освен што имаше барем малку значење, под услов да можете да читате меѓу редови.

Ова е првото нешто на коешто се сеќавам од моето детство: јас ползам на сите четири, а во градинката е време за одмор. Завесите се избени, месечината сјае врз белите прекривки. Тоа не може да е месечината, никогаш не сме биле в градинка ноќе. Ползам на сите четири под креветите, исплашен дека ако другите се разбудат, ќе се разбудам и јас. Сам сум, речиси фиктивно дете, балансирам на крцкавиот паркет, трошки од леб ми се забиваат во колената. Толку сум мал, никој не ме гледа, јас си го ријам патот низ огромната соба, се чини дека тоа го правам со часови. Си го пробивам патот низ белите чаршави, обидувајќи се да ги одбегнам рацете и нозете што висат. Мали мртви ангели. Формации крзнени облаци се издигаат кон

минатото, педофилски рај, меки прсти, дупчиња во образите, кадрави коси. Токму така! Некој доаѓа од под креветот, нашите глави се судираат, но од чаршавот не можам да го видам ликот. Давење во вратот, жежок здив. Учителките доаѓаат, бели чорапи и бели влечки, ние ползиме под креветот, една мала рака ја позема мојата мала рака, испотена дланка. Хуу!

Историската зграда на врвот на ридот Шаш, каде што одев на училиште, била манастир пред да биде промовирана во образовна институција. Кога дошле Германците, салата ја пренамениле во свој штаб: тоа е местото каде што е уапсен воениот командант на Будимпешта. Салата потоа беше наша вежбална, трчавме во кругови меѓу нејзините историски сидови, час по историја во став стој-на-глава. Маѓарите стагнаа на патот на народите, рече човекот со навосочени мустаќи, мене тоа ми звучеше добро. Се обидоа да се прошетаат по степата со парче 'рбет на коешто во рунско писмо беше издлабено "Унгарија", но никој не можеше да го прочита. Скок преку коњот и колук при доскок. Според господинот, постои огромна површина на пушта земја којашто се протега од Тихиот Океан до Великата унгарска рамница, од Амур до Дунав, повеќе или помалку, со Маѓарите на едниот и Гулазите на другиот крај, и затоа е подобро да внимаваме како се однесуваме. Ке не плеснаше со обете раце, за да не губиме рамнотежа, тоа беше златната средина. Јас повеќе сакав да се искачувам по јаже или да истрчам два круга, нема повеќе помагање, рече тој, и се надвисна над мене со сета своја висина - тој само сакаше од мене да создаде <i>чесен Маѓар</i>. Нешто не беше како што треба, тоа го знам, бидејќи ако се земе предвид дека јазикот ни беше единственото богатство коешто не ни го беа одзеле - зошто ме тераа да молчам, да учам историја помешана со анатомија, патриотизам измешан со граматика, солидарност помешана со обрасци. Накусо, Маѓарите дошле пред илјада години, и се уште доаѓаат, и засекогаш среќно ќе доаѓаат. Никој не знае од каде доаѓале, или каде оделе, а оној кој што знае не е во право. Или не е вистински Маѓар. Или не е чесен. Маѓарот е обвиткан во мистерија, инаку ќе изумре. Маѓарот не се истакнува, тој изгледа како и секој друг, тој со леснотија се приспособува каде и да е, со единствениот исклучок на Унгарија, каде што не може, поради заедничкиот јазик. Унгарскиот е малку и српско-хрватски. По малку е без своја земја. Тој маршира по патот на нациите, пред себе терајќи огромни стада, и постојано е во војна. Одзади, спротивниот ветар донесува циновски шлаканци в лице. Мојата слика за Маѓарите, којашто потекнува од проучувањето на Карл Мај и панорамата на Фести, ги спојува прогресивните традиции на дивниот запад и на дивниот исток. Маѓарите живееле како каубои, а се бореле како Индијанци. Тие собирале старини многу пред Големите Откритија. Кортез и Писаро се потомци на Лехел и Булчу... Маѓарските Индијанци го започнале нападот врз Средниот век, задржувајќи го на полпат како некоја поштенска кочија, јавале околу него дерејќи се и исфрлајќи стрели врз секој којшто ќе си ја покажел главата. Тие дури ги нападнале и Викинзите и Мурите, ограбувале манастири, и мајка и' ебавале на Европа, иако со тоа не треба да се гордеат. Не е тоа причината што ова го споменувам. Потоа тие погледнале кон Атлантикот и сфатиле дека пасиштата си имаат граници, не можеш туку така само да јаваш по земјината топка кревајќи ја на нозе со дерење, треба и океанот да се мине. Не им останало ништо друго освен да се качат на поштенската кочија, но седнале врз тркалата. Карпатскиот Басен некогаш бил океан; да сме стигнеле на време, можеби ќе бевме биле морепловци. На нашето сопствено море, не на историското, не толку натопено со крв, не како морепловци во изнајмена викендичка.

Пионер, тоа сум јас! Храбар и смел. Од што би требало да се плашам? Моите дваесет и пет килограми се утопија од месо. Моето знаење постојано се таложи, среќно и доброволно, токму како пријателството меѓу народите.

Пионер, ете што сум. Тип, тип, тип - тап, тап, тап. Помагам сегде кај што можам. На тебе, и на тебе, и на сите вас! Не си западнал во неволја туку-така. Јас сум одлучен како довербата што ми е доделена, како довербата што ни е доделена на сите нас. Едно затегнување на мојата вратоврска и реакционерите се разбегуваат, цимолејќи по целиот пат накај дома.

Дванаесетте точки на Пионерите, споредени со Десетте заповеди, одразуваат описен поглед на свет. Тие ја проектираат исполнетата иднина пред вашите очи. Пионерот е потполно совршено суштество и така се однесува. На пример, секогаш ја кажува вистината - шеста точка. Претпочитам да го примам Новиот Завет во кој било ден. Ако на тебе фрлаат со камен, ти врати со леб: баш убаво, кога на создателот ќе му пресушат идеите, борбите со храна се секогаш некаква опција, и тогаш настанува бурлеска. Но, што ако Пионерот рече дека сите Пионери се лажговци? Бидејќи, секој знае дека Шохар кажува измислици, дури и ако има црвена шамија и свирче. Свирчето е убаво, но Шохар не го заслужува. На крајот, мораме да признаеме дека Пионерот е само човек. Ова би можело да биде тринаесеттата точка. А сепак, толку е очебијно дека за ова не е потребна засебна точка. Тринаесеттата точка останува неизговорена. Сите ние имаме слаби точки. Јас, на пример, украдов една логичка игра и ја скрив во чорапите. Во тоа време бев само Мал Тапанар и родителите ме натераа да ја вратам, но секој можеше да види дека навистина се горди, бидејќи во тие светло-црвени триаголници и кругови тие ја видоа синовата незгаслива жед за знаење. Што се однесува до крадењето, за него не постоеше одделна точка: тоа беше вградено во системот.

Бев девствен, но тоа не ми пречеше. Немав поим. Светот беше црно-бел, можевте да го гледате на ТВ. Се уште е пред мене: продолжение во финалето помеѓу Холандија и Аргентина, поврзувањето на Бадер-Мејнхоф и Солјут-Аполо, смртта на Кралот (не знаев кој е Елвис, но тате беше столчен од болка), експлозијата на гас во Жана, вулканските облаци над врвот Света Елена, унгарскиот лет во вселената, и светскиот шампионат во Рубикова коцка во Будимпешта. Спортот беше возбудлив во црно-бело, на бокс-меч требаше да ги броиме линиите на чорапите на боксерите. Дури се сеќавам и колку линии имаше девојката со којашто првпат излегов, не сум сигурен за бојата на нејзините очи, ја гледам во црно-бело. По првиот бакнеж, моите родители купија колор ТВ, и се покажа дека Холанѓаните се жолто-портокалести, Италијанците сини, а тука се и зелените и црвените ѓаволи, само Германците останаа црно-бели, како да се казнети. Нивната земја беше поделена на две, исто така. Речиси ги жалев.

Време за капење кога има вести. Од време на време мајка ми ќе погледнеше дали сум добар. Тате гледаше ТВ во дневната соба. За да ме заштитат од лагите, тие мораа да ги знаат сите детали. Можев да ги чујам воздишките на мајка ми - каков русвај правам во кадата, го поплавувам станот. Јас нуркав. Под водата слушав глас што ми кажуваше што се случило во светот во текот на денот: отворени се нова градинка и олимписки базен, МТК го победил Фради со 2-1. Немав поим кој е тој што ми испраќа пораки на овој начин, ниту пак зошто, но јасно беше дека имаат некој план со мене, бидејќи исто така ми кажаа какво ќе биде времето. Следниот ден можев да распознаам неколку гласови во кадата, коишто укажуваа на некаква организација. Овој начин на комуникација ми се чинеше логичен. Јас не можев да им праќам пораки, зашто под вода не се зборува, а тие со мене можеа да стапат во контакт само за време капење, без за тоа да знаат моите родители и учители. Не разбирав зошто на организацијата и' е толку важно да ги имам деталните информации за најновите воени игри во Полска, или кои Трансдунавски

паланки се здобиле со статус на градови, но знаев дека ако обрнам внимание, порано или подоцна ќе ми дадат знак. Мојот живот се стекна со подлабоко значење под водата. Кога една недела мајка ми ми ја миеше косата, и, не сомневајќи се, ми ја турна главата под вода, пријатен женски глас ми шепна на уво дека градот ги уништил посевиите. Веднаш знаев што очекуваат од мене, и да бидам искрен, не приговарав. Да се направи голема белја. Откако ќе замине в кревет, имав обичај во темнината да војувам против подморници и воени авиони, понекогаш завршував на подот, и само поради мојата песја упорност на крајот победував. Од тој ден, го саботирав развојот на нашата народна демократија како вредна пчеличка. Земјотресите, енергетските хаварији и експлозиите на гас ми го одбележуваа патот. Според информацијата којашто ја добивав во кадата, ги открив локациите на воените цели. Кога се отвораше некоја фабрика или термо централа, јас бев таму и знаев што да правам. COMECON нервозно потцупнуваше зад железната завеса, не знаејќи дека јас сум тој којшто ги кастри гравовите стебленца.

Во 1956, на петстоттата годишнина од победничката битка кај Nбndorféhvár2F, Будимпешта е растрелана во парчиња. Со помош на новите сцени, Советската армија ја оживува традицијата од '44. Градот е ишаран со дупки, дупки на сидовите од куќите, дупки помеѓу куќите, нови дупки коишто се мешаат со старите, и без разлика дали куќата изгледа онака како што изгледа поради опсадата или поради револуцијата, поради '44 или '56, станува постојана тема за разговор; може да е '44, зградата е нова, не, не е, тоа е типичен Баухаус, зарем не ја гледаш заоблената тераса? Потоа паѓа снег и ги покрива дупките, потоа паѓа уште снег, и новиот снег се меша со стариот, и никој веќе не знае да каже кој снег ги покрива сите тие дупки, а луѓето чекаат снегот да се растопи, зашто вечен снег ја беше запоседнал земјата. Четириесет илјади големи, и неколку милиони помали дупки. Будимпешта е град на дупки. Јас сум роден во овој град на дупки, на сидот во болницата имаше дупки од куршуми, дупки и имаше во надгробните камења. Два метри долга змија се вовлече во гробот на баронот Мано Шванберги Кручина (и на неговата жена Маријана), баш пред мои очи. Баронот почина во '56, неговата жена во '44. Дали тоа била класна борба, или каменорезецот бил пијан? Потоа надгробната плоча исчезна, и на нејзиното место остана дупка. Потоа, наместо дупка, нов гроб. Можевте да го следите кругот на дупките. Куќата во којашто живеевме беше изградена врз дупката којашто останала по куќата на баба ми, а како дете, татко ми си играл во кратерите од бомби во градината. Големите дупки беа заменети со куќи, помалите беа користени како ѓубришта. Расипаните ТВ приемници и правосмукалките стоеја во купишта на крајот од градината, информациско ѓубриште на Ридот на Ослободувањето. Во една од дупките најдовме рачна бомба, па дури и таа имаше дупка. Некој ја имаше одвртено детонирачката каписла. Се качувавме по сидовите и ги брцавме прстите во дупките, и со затворени очи се обидувавме да ги замислиме куршумите. Современата историја на Будимпешта, напишана со Браевата азбука. Будимпешта не може да се види со очите, само со прстите, може да се види само низ нејзините дупки, да се прочита меѓу редови, хиероглифи големи како сидови, епски и лирски варијации, воени графити, прости еротски пораки, испревртена архива.

Будимпешта продолжува да ги живее своите дупки. Новите потреби на градот создаваат нови дупки, празни парцели изникнуваат од никаде, се создаваат дупки доволно големи да бидат ставени на карта, а деловните згради се туркаат на нивно место. Мафијата создава дупки со различна големина во телото на градот. Атмосферата на дупките е променета. Дупките од деведесеттите се нумерирани. Едвам се завршени пред да бидат исполнети. Каде се деветте милиметри коишто го издржаа испитот на времето, 23-те

милиметри коишто влеваа почит, бучните 38-ки, семоќните 85-ки? Дупките на дамнината?

Мојот трновит пат до сексуалната зрелост беше поплочен со смртта на комунистичките диктатори. Моето прво сексуално искуство се поклопи со смртта на Мао Це Тунг. Ме претепа една Дијана во градинка. Гласот ми мутираше кога умре Тито, а првпат свршив кога му сврши на Брежњев. Цели три дена на радио свиреше само класика, за што јас мислев дека е претерување, некои училишта дури и не држеа настава. Потоа, еден долг период, ништо немаше. Како експеримент, отидов со една девојка в кино, но филмот беше толку добар, а имав и грчеви во раката. Настаните се забрзаа во средно школо. Поминаа само неколку месеци помеѓу првиот бакнеж и првото френетично дркање. По Андропов, и Черненко се одјави. По неколку недели, му дојде ред на Енвер, но за тоа сепак не би зборувал. Првпат чув за точката Г кога го погубија Чаушеску. Ким Ил Сунг донесе нова светлина на моите раширени хоризонти, но, за среќа, обвиненијата беа повлечени. Фидел. Донесете ми го копјето мое, о, облаци немилувани.

Во основно училиште не учеа да ги пишуваме буквите од абecedата едни крај други. Зборовите беа во книгата, како решенија, сѐ што требаше да сториме беше да ги прочитаме. Речникот ги имаше сите зборови што можат да се изговораат. Тој му припаѓаше на светот на возрасните, но можев да почувствувам дека на некој начин тој е над нив, речникот имаше надчовечки моќи. Што и да сте рекле, ако не е во книга - нема значење. Само кога е запишано.

Речникот става такви зборови едни крај други, што во вистинскиот живот никогаш нема да ги сретнете заедно. Речникот е место за собир којшто случајот го издига на ниво на закон, како имињата во класен регистер. Класниот регистер е исто така речник, каде што тие го чуваат моето досие, таму го запишуваат моето име, датумот и местото на раѓање, името на татко ми и неговото занимање. Тие знаат дека моите родители се електро-инжинери, а јас сум син на електро-инжинери, што значи дека јас веројатно знам нешто за електриката. Во класерот немаше писатели; тоа ќе ги усложнеше нештата. Азбуката, како висинската линија во највисоката класа, беше непобедлива. Во секој момент, таа стои надвор од времето како што ние го поимаме. Чиј е редот денеска? Во времето на моето раѓање, јас веќе сум бил збор.

Во речникот, секој збор е скапоцен, одвоени, зборовите се бескорисни, но заедно создаваат смисла, како класен регистер. Токму солидарноста на зборовите го создава јазикот, како солидарноста во класата, може да е сечиј ред, и секој ден почнува со исчитување на нашите имиња.

Тоа доба, кога невини и слепи, го трасиравме патот кон подобра иднина во име на интернационалните проблесои, како мојата последна Хавана пред диското Чилеберк, чекајќи ги моите другарки Југословенки. Една по една, нашите другарки бавно танцуваа со нас, нивните јазици ослободени пред странското опкружување. Ноќта низ отворен прозорец влеговме во осмата барака а избегавме низ затворен, кога Иван помисли дека сме откриени. Одморот заврши и праќавме писма во странство, надевајќи се дека еден ден нашите сестрински сили ќе не посетат, и ќе можеме заедно да ги слушаме АВВА и BONEY M. Во тоа време, патникот знаеше што да очекува на розовата половина од мапата, бидејќи мировните кампови беа насекаде обединети, се приклучувавме кон иста Партија и живеевме во исти куќи каде што не се плашевме од истиот голем лош волк. Во продавниците кон сите се однесуваа

на ист начин, и ве послужуваа со иста супа во исти алуминиумски садови. И, покрај нивните очигледни разлики, хамбургерите, неизговорливите zmrzlina, сендвичите од Александар Плац, романското виски и конзервираните албански маслинки имаа нешто заедничко. Сите го содржеа она исто нешто коешто всушност не беше нивно, нешто што несомнено беше од некој друг свет, којшто, без разлика колку го цвакавме, во нашите усти секогаш се стврдуваше во една грутка.

Буквата О е совршен круг поставен во средината на унгарската абецеда, и секоја негова точка е подеднакво оддалечена од центарот. Според тоа, центарот на буквата О може да се смета за центар на унгарскиот јазик.

Мојата учителка по руски вели дека никогаш нема да ја разберам словенската култура ако не ја прочитам Војна и мир во оригинал. Таа ја читала додека се возела со Транс-сибирскиот експрес, во двата правци. Јас би ја читал Злостор и казна; така ќе треба да патувам само до Москва и назад. Можеби ќе биде доволно да го обработам само злосторот и на враќање да летам со Аерофлот. Уште еден прекрасен збор, како колонска вода рециклирана од отровен гас. Јазикот беше дел од маскарадата. Се преправавме дека знаеме руски. Нее! Четириесет и пет минути слушав на руски, кимав со главата на руски, воздивнував на руски, и ја чував Војна и мир крај мене, на школската клупа.

Немав поим дека познавањето на друг јазик може да биде корисно. Знаењето беше услов за раст, тоа беше нешто вредно само по себе. Ако сакаш да растеш, сработи си ја домашната. Научивме руски зашто рускиот е прекрасен јазик - не дека унгарскиот не е, исто така, крајно привлечен, се разбира. Во тоа време, само учителките по руски можеа да зборуваат руски - жени со боени коси, средовечни, милитантно етничко малцинство со племенски ритуали, опседнати од прозивки. Тоа беше прашање на опстанок, пребројување на главите пред секоја мисија. Никогаш немам видено руски војник, освен на филм, па дури и тогаш беше надсинхронизиран на унгарски. Првпат кога видов руски војник во живо беше кога се повлекуваа од Унгарија. Студената војна заврши, а со тоа заврши и мирот. Веќе немаше потреба да се умира за мир, а Русите ја распродадоа нивната опрема за ситна пара. Мојот пријател сакаше да купи падобран. Јас му бев преведувач.

Падобран jesty, имаат ли падобрани, но се загрцнав и потклекнав на ty. Боже мили, руското ис и јенкиевското yes прават созвучје! Сепак се исплати учењето. Јенкиевското go home или пашли дамој, се е тоа едно исто, окупацијата е само линија на мапата, акцент, сврзник. Не тенковите, не осумте одделенија, не мечокот Миша, туку потписот во мојата лична карта. Наредникот одговори на унгарски, две вотки, рече, и крена два прста, бидејќи беа двајца. Ме праша како ми е на училиште. Не ми се допадна неговата блискост и промемолив <i>нуу-нуу</i>, онака како што имав видено во Тихиот Дон... Тој рече дека и тој има син, Сергеј, и знае дека ни нам не ни е лесно, а што би рекле за еден Калашников? Или, еден пиштол? Вака мора да се чувствува Били Бантер во слаткарница. Би го фрлил лимениот барабан како подарок, и ајде да пиеме за старите добри времиња, старите добри времиња во коишто јас не сум бил ни роден а нашите татковци весело се колеле. Би требало да пијам во тоа име со непријателскиот војник којшто со мене зборува на мојот јазик. Ege segedre, вели, неговото наздравје виси тука некаде. Ege segedre, ege segedre: во твоје здравје, во твој газ, слично е. Сергеј исто така се вика Сергеј, како неговиот син, но може да го викаме Серјожа. Тој ми го подава шишето и совршено го рецитира Петофи. Унгарија е поезија, вели тој. Му велам дека

група унграски научници го идентификувале костурот на Шандор Петофи во Баргузинскиот гроб, но се испоставило дека тоа е жена. Тој вели дека не е изненаден. Русија е голема земја. Но, не е нападен, au contraire, се труди да биде пријатен. Не би сакал да оди дома, вели. Му се допаѓа овде, ги сака Унгарците, особено Унгарките. И ми намигнува, како јас да треба да знам за што зборува. И јас му намигнувам како Павловски, бидејќи знам дека така се прави кога се зборува за жени. Веќе не би му додевале, но тој не моли да останеме, се уште зборува унгарски, се разбира. Подобро ќе биде да се повлечеме претпазливо, можеби овој и не зборува руски. Некојси двоен агент. Заминуваме, мавтајќи. Кога стигнавме до вратата, тој вика по нас: да не сакате многу евтини рачни бомби?

1. На унгарски, прозорец е ablak а жирафа е zsirbф. Верувајте ми на збор.
2. Денешен Белград, а во тоа време (1456) унгарско утврдување против Турците.

на македонски превел Игор Исаковски

© Péter Zilahy | <http://www.zilahy.net>